

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

Министерства образования и науки Республики Дагестан

**МКУ ” УПРАВЛЕНИЕ ОБРАЗОВАНИЯ” МУНИЦИПАЛЬНОГО
ОБРАЗОВАНИЯ**

”ХАСАВИЮРТОВСКИЙ РАЙОН”

МКОУ "Тенжеаульская СОШ им.М.М.Зумаева”

РАССМОТРЕНО

На заседании ШМО

Темиртдинова С.А.

Протокол №1

от «27» 08 2024 г.

СОГЛАСОВАНО

Зам директора по УВР

Шихмурзаева Г.К.

Протокол № 1

от «27» 08 2024 г.

УТВЕРЖДЕНО

Директор

Махтиев А.С.

Приказ № 652

от «30» 08 2024 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА

учебного предмета «Родная (кумыкская) литература»

для обучающихся 7 класса

БАЯНЛЫКЪ СЁЗ

Аслу умуми школалар учун (7 класда) къумукъ адабиятдан уьлгю иш гёрюв программа 2018-нчи йылны август айыны 3-нде къабул этилген «Россия Федерацияны билимни гъакъында» деген Федерал законуну «11- нчи 14-нчю статьяларына этилген алмашынывланы гъакъында» деген 317- ФЗ номерли Федерал закону яшавгъа чыгъара туруп, федерал пачалыкъ стандартлагъа гёре ва пачалыкъ умуми билим берив тармакъда тасдыкъ этилген гесимлени (Россияны Юстиция Министерлигини 2021-нчи йылны июнь айны 5-де 64101 номери булан гысапгъа алынган Россия Федерацияны билим берив министрлигини 2021-нчи йылда май айны 31- нде 287-нчи номерли буйругъу булан «Орта класлар учун аслу билим берив Федерал Пачалыкъ гесимлерини талапларына гёре камилешдирилип мугъкамлашдырылган»); «Къумукъ адабият ва Къумукъ тил» предметлени бёлюклери, тарбиялавгъа байлавлу уьлгю программасы 2020-нчы йылны июнь айыны 2-синде ФУМО-ну умуми билим беривге байлавлу чыгъаргъан къараргъа гёре Россия Федерацияны Гьукуматыны 2016 – йылны апрель айны 9-да 637-р номерли буйругъу булан тасдыкъ этилген.

«Къумукъ адабият» предметни умуми хаарактеристикасы

Школада уьйренилеген предметлени арасында яшланы къылыкъ, ругъ якъдан тарбиялавда адабият дарслар аслу ерни туту. Олар не даражада, нечик юрюлегенинден охувчу яшларда наслудан-наслугъа бериле гелеген халкъны асил хасиятларыны уьлгюлерин болдурмакъ, камилешдирмек йимик масъалалар гъасил бола. Шо себепден муаллим бу дарслагъа бек жаваплы ва тындырыкълы янашма герек. Адабият дарсларда охувчуларда ана тилине ва адабиятына бакъган сюювню тувдурув муаллимге борч. О дарсланы аслу борчларындан бирдагъысы чебер асарланы тарихи яшавдагъы ерин ва идея масъаласын тюз англатмакъ, шоланы чеберлик ягъына дурус къыймат бермеге уьйретмек.

Чебер асарланы тилин уьйренив охувчулагъа сёзню чеберлигин, гёзеллигин англамагъа, ана тилни стиль якъдан чеберлигине ес болмагъа болушлукъ эте.

«Къумукъ адабият» предметни уьйренивню муратлары

Янгы стандартлар аслу умуми билим берив системасында охувчуланы билим даражасын тюз багъалавда кюрчю болуп токътай. Янгы стандартлар бизин Ватанны кёп миллетли халкъларыны маданиятын, ана тилин уьйренивге, сакълавгъа, ону оьсдюрювге ихтиярларын, ана тилинде аслу умуми билим алывда имканлыкълар болдурувгъа, адат-къылыгъын сакълавлгъа бакъдырылган. Шолайлыкъда, уьлгю иш гёрюв программа айры охувчуну билим даражаларын оьсдюрювге эркин ёл ача, ону класда, уьйде, оьзбашына

чалышып, интернетден пайдаланып, билим-тарбиясын артдырмагъа генг имканлыкълар бере.

Адабият предметни алдында салынагъан аслу муратлар:

- охувчуларда дюньягъа, гъалиги яшавгъа байлавлу англавланы генглешдирив, олагъа тюз багъа берив
- ватангъа, халкъына бакъгъан сюювню артдырыв, патриот гъислени тарбиялав;
- охувчуларда адабиятны предмет гъисапда уйренивге бакъдырылгъан яратывчулукъ иш бажарывчукъларын ва мердешлерин мюлк этив;
- адабиятны гѳрмекли чебер асарларына асасланып, дюнья гертиликге багъа берип, къылыкъ-тарбия, гѳзеллик, оър инсан аралыкълар йимик англавланы оьсдюрюв.

Федерал пачалыкъ билим берив стандартны «Тил ва адабият илму» (филология) бѳлюгюнде адабиятны уйренивню алдына шулай аслу масъалалар салынгъан:

1. оьзюню гележекде билим даражасын оьсдюрювде адабиятны уйренивню агъамиятын англамакъ; арты бѳлюнмейген, бир ёрукъда юрюлеген охувну оьзюню дюньягъа къаравларын, англавларын болдурувда, дюньяда адамны ва жамиятны аралыкъларын гелишдиригъде къурал гъисапда къолламакъ;
2. адабият асарланы охуп, тюз англав халкъны мили маданиятын, яшавун уйренивде аслу къурал болуп токътайгъанын англамакъ;
3. гѳрмекли чебер асарланы уйренивню натижасында ана тилни гѳзеллигин, ону байлыгъын, тил имканлыкъларын оьз халкъыны ва дагъыстан миллетлени маданиятын англап, сезип бажармакъ;
4. тюрлю-тюрлю жанрлардагъы асарланы уйренивде авуздан ва язып оьз ойларын айтып, пикирлешип, охулгъан асарны чечивде ортакъчылыкъ этип, оьзбашына охулажакъ асарланы гѳзалгъа тутуп, планын къуруп бажарагъан охувчуну тарбияламакъ;
5. чебер адабият асарланы оьзюне хас болгъан башгъалыкъларын англап, оланы илму, иш, публицистика асарлардан айырып, охулгъан асарланы идея-маъна ягъындан чечип, танкъыт этип, оларда суратлангъан яшав гъалланы англап бажармакъ;
6. сѳзню чеберлик гючюн сезивде адабият теория англавланы агъамиятын англамакъ; охувчуларда бар билимлеге ва англавлагъа таянып (тарихден, музыкадан, эстетикадан) предметлени арасындагъы байлавлу пайдалы къайдада къолламакъ;

7. предметни уйренивде оъзюне хас умуми охув мердешлени болдурмакъ (личностный);
8. дарсда берилеген англавланы теренлигине ва предметлени бирибири булангъы байлавлугъуна тюшюнмек (метапредметный);
9. предметден алынагъан билим натижалагъа ес болмакъ (предметный);
10. тюрлю-тюрлю источниклерден, интернет ресурслардан пайдаланып бажармакъ.

Охув планда «Къумукъ адабият» предметни ери

Янгы стандартлар муаллимге, программада айрыча бёлюклени уйренивге гёрсетилген сагъатланы умуми санавун сакълап, асарланы уйренивге, тюрлю яратывчулукъ ишлени оьтгеривге оьзтёрече янашмагъа, демек сагъатланы тийишли гёреген кюйде пайламагъа имканлыкълар бере

«КЪУМУКЪ АДАБИЯТ» ПРЕДМЕТНИ ИЧДЕЛИГИ

ХАЛКЪ АВУЗ ЯРАТЫВЧУЛУГЪУ

Эпос йырлар. «Айгъазини йыры, «Абдулланы йыры».

Къанна къазакъ йырлар

. Ойлу йырлар.

Къумукъ мифлер. «Къылыч ургъан яр», «Эмен терек».

Адабиятны теориясындан. Мифлени гъакъында англав.

Легендалар. «Таш улан».

Адабиятны теориясындан. Легенданы гъакъында англав

.XIX – АСРУНУ ЭКИНЧИ ЯРТЫСЫНДАГЪЫ –XX АСРУНУ

БИРИНЧИ ЯРТЫСЫНДАГЪЫ КЪУМУКЪ АДАБИЯТДАН

Йырчы Къазакъ. «Гетгенибиз гёкша марал гюз эди», «Не билейим юз дынкъы бар ханланы».

Адабиятны теориясындан. Архаизмлер.

Къоччакъай Жамалдин. «Оьлюп тирилген кююм».

7 кл лит.

Адабиятны теориясындан. Сатираны ыакында англав.

Абусупьян Акъаев. «Кыылыкъ китап».

Темирболат Бийболатов. «Вай, Кызакълар яллатды», «Гей Дагыстанлы, уян».

Зайналабид Батырмурзаев. «Тангчолпан», «Кериван гетди».

Алимпаша Салаватов. «Кыарачач».

Адабиятны теориясындан. Драма. Диалог

Аткыай. «Мени халкыым», «Кыайырман булакъ», «Ачув – сайда, рагыму теренде».

Магъаммат-Солтан Ягыяев. «Топуракъ сйлей».

Магъаммат Атабаев. «Урланган ажжал».

Баммат Атаев. «Шавхалны гиччи уланы».

Камал Абуков. «Очакъда от сёнгюнче».

Агъмат Жачаев. «Бёрк бар сени башында», «Мен Кыумукъман».

Бадрутдин Магъамматов. «Оьртен».

ДАГЫСТАН ХАЛКЪЛАНЫ АДАБИЯТЛАРЫНДАН

Абуталип Кыапуков. «Мени яшавум».

Адабиятны теорисындан: Хабарны ыакында англав.

Багъавдин Митаров. «Билдиригиз дослагъа».

Расул Гамзатов. «Кыурдашлыкъ ыакъда ёммакъ»

. Алирза Саидов. «Гелигиз, кыурдашлар!».

Кадрия. «Ананы оьлювю».

Адабиятны теориясындан. Балладаны ыакында англав

. Рашит Рашитов. «Адамгъа макътав».

Кыазбек Мазаев. «Периште».

ГЕЧИЛГЕН ДАРСЛАНЫ ТАКРАРЛАВ.

ГЁНГЮНДЕН УЇРЕНМЕ ТАКЛИФ ЭТИЛЕГЕН АСАРЛАР:

«Айгъазини йыры» (йырдан гесек).

«Абдулланы йыры» (йырдан гесек).

Легенда. «Таш улан» (легендадан гесек).

Й. Къазакъ «Гетгенибиз гёкша марал гюз эди».

З. Батырмурзаев. «Тангчолпан». М. Атабаев. «Урлангъан ажжал» (поэмадан гесек).

К. Абуков. «Очакъда от сёнгенче» (повестден гесек).

А. Жачаев. «Мен къумукъман».

А. Сайитов. «Бизге къонакъ болугъуз».

Б. Магъамматов. «Оъртен»

ОЪЗБАШЫНА ОХУМАКЪ УЧУН АСАРЛАР:

А. Гъажиев. «Къумукътюз».

Гъ. Давутов. «Чиркей денгизни йыры».

Б. Атаев. «Сапун тавну Арсланы».

Р. Гъамзатов. «Къурдашлыкъ гъакъда ёммакъ».

Ш. Алишева. «Анжи къалам».

«КЪУМУКЪ АДАБИЯТ» ПРЕДМЕТНИ УЇРЕНИВНЮ НАТИЖАЛАРЫ

Аслу умуми школалар учун къумукъ адабиятдан билим берив уългю программа гъар класгъа гёре алынма герек билимлерин, бажарывлукъларын, тюрлю гъаракатларын (предметден алынагъан билимлер (предметный), дарсда берилеген англавланы теренлигин ва предметлени бири-бири булангъы байлавлугъун (метапредметный) ва оъзюне хас натижаланы (личностный) токъташдыра.

Оъзюне хас

Шу талап аян этип айтгъанда, охувчу, оъзбашына чалышып, алгъа багъып оъсювню, яшавда оъз ерин табывну, алгъан билимлерин охувда къоллавну ва билим алывгъа бакъдырылгъан чалышывун арагъа чыгъарывну англата.

Жамиятны ва адамланы бир-бирини арасындагы лап аслу байлавлукъланы гелиши, маъна ва сан янындан алгъанда иш булан байлавлу адамны оъзюне бакъган якъдагы ва ватандашлыкъ англавлары, жамият арада болмагъа тюшеген ихтиярланы якълавдагы англавлары, алдына мекенли мурат салып болагъанлыгы, яшавда оъз ерин табып билегенлиги, кёп тюрлю маданиятлар бар дюнья жамиятында Россияны оъзтёречилигин билмек ва англамакъ – булар бары да оъзбашына чалышып, гъар охувчуну алдына салынагъан талаплар гысаплана

– Инсанны кылыкъ-тарбия хасиятларын мюлк этив, кёп миллетли Ватанына бакъган сюовню тарбиялав, оъз адабиятына ва маданиятына, оъзге миллетлени маданиятына гъюрмет этив;

– сёйлев ва тил масъалаланы чечивде тюрлю источниклени (сёзлюклер, энциклопедиялар, интернет ресурслар) къоллав.

Дарсда берилеген англавланы теренлиги ва предметлени

бири-бири булангы байлавлугъу

Бу талапгъа охувчулагъа дарсны барышында оъзге предметлер булангы байлавлукъну гъакъында берилеген англавлар, тюрлю источниклени, шоланы ичинде интернет ресурсланы къоллап, билимлерин артдырыв, оланы дюнья къаравларында ва халкъ арада тюз къоллав, башлап ерли план къуруп, охутув ишни натижаларын оъзге муаллимлер ва тенгилери булан бирликде яшавгъа чыгъарывда оъзтёрече ёлланы белгилев бола.

– Асарны проблемасын англав, гипотезаны арагъа чыгъарыв, материалны къурашдырыв, оъзюню къаравларын гертилемек учун далиллер гелтирив, айтылагъан пикруланы себеп аралыкъларын авуздан ва язып англатып билив, гъасиллер чыгъарыв;

– оъзбашына оъз ишин къуруп, оъзюню муштарлыкъ гъавасларын белгилеп бажарыв; – тюрлю маълуматлар береген источниклени табып, оланы чечип, оъзбашына къоллап бажарыв.

Предметден алынагъан билимлер

Предметни уйренивде охувчулар шо предмет булан байлавлу хас билимлеге ес болув, программагъа гёре дарсда этилме герек ишлени тюрлюлерин, дарсда къолланагъан тюрлю-тюрлю метод къайдаланы ва шоланы дарсны барышында, билим берив проектлени яшавгъа чыгъарывда ва яшавда болагъан гъалларда къоллап билив, ондан къайры да, охувчулар билим алывда илму даражада ойлашып, дарсда гечилеген материалны илму

булангъы байлавлугъун токъташдырыв, илму терминологияны къоллап билив аслу талаплардан санала.

1. Билив сферада:

- гечилген асарланы аслу проблематикасын англав;
- адабият асарланы язылгъан девюрю булангъы байлавлугъун, айрылыкъларын, сонг да къылыкъ масъалаланы гъалиги заман булан гелишивюн гёрсетив;
- адабият асарны чечип бажарыв: ону къайсы жанргъа гирегенин токъташдырыв, темасын, идеясын, къылыкъ-тарбия гючюн англав, игитлерин суратламав, бир яда бир нече асарны игитлерин тенглешдишив;
- асарны агъвалат янын (сюжетин), къурулушун (композициясын), тилини чебер-суратлав алааматларын белгилев, оланы асарны идея маънасын чечивде ролюн англав (филология чечивню элементлери).

2. Айлана дюнья сферада:

- анадаш адабиятны ва маданиятны къылыкъ-тарбия якъдан агъамиятына тюшюнюв, оланы озге миллетлени адат, къылыкъ-тарбия хасиятлары булан тенглешдишив;
- асарлагъа озтёрече къаравларын болдурув, оланы багъалав;
- авторну ойларын англав, олагъа багъа берив.

3. Сёйлев сферада:

- тюрлю жанрлардагъа адабият асарланы англап, чебер охув;
- проза асарны яда ону гесеклерин, ана тилни чеберлик къуралларын къоллап, текстден цитаталар гелтирип, хабарлап бажарыв; асаргъа текстге гёре салынгъан соравлагъа жаваплар берив; авуздан тюрлю-тюрлю монологланы айтып, диалогну юрютюп болув;
- гечилген асарланы идея-тематикасына байлавлу изложениелер, сочинениелер, класда ва уйде яратывчулукъ ишлер языв; адабият ва умуми маданият темалагъа проектлер онгарыв.

4. Эстетика сферада:

- адабиятны сёз инчесаният гысапда англав, ону гёзеллигин, чеберлигин гыс этив;

– адабият асарларда чебер келпетлени яратывда тилни чеберлик алааматларыны, ана тилни сёз байлыгыны агъамиятын англав.

КЛАСЛАГЪА ГЁРЕ ПРЕДМЕТДЕН АЛЫНАГЪАН БИЛИМЛЕР

- программада гёрсетилген асарланы чебер охуп, маънасын тюз англав;
- гечилген асарланы атларын ва авторларын билмек;
- программада гёрсетилген асарланы гёнгюнден билив;
- адабият асарны чечив мердешлерине ес болмакъ (асарны, даллилер гелтирип, жанрын, композициясын, сюжетин белгилемек, игитлерин суратлав);
- игитни суратлавда аслу теоретика англавланы билив (адабият игит, игитни аты, кылыкъ хасияты, ону оьзге игитлер булангъы аралыгъы, игитни сёйлев тили, авторну къараву)
- язывчу суратлагъан агъвалатланы авуз сёз булан хабарламагъа, ортакъчылыкъ этеген игитлени хасиятларын гёрсетмек учун гечилген асарны ичинден агъамиятлы гесеклерин айырыв;
- асарны уьстюнде ишлевде оьз пикруларын айтып, оланы текстден кыыйышагъан мисалланы гелтирип, исбат этип бажарыв;
- гечилген асарны эки игитин, олагъа гёре авторну янашывун токъташдырмакъ учун тенглешидирив;
- эпос ва лирика асарланы хас белгилерин айырыв.
- справочный материаллар ва интернет ресурслар булан ишлеп бажарыв, проектлер къурув.

КЛАСЛАГЪА ГЁРЕ ПРЕДМЕТНИ ТЕМАТИКА ПЛАНЛАШДЫРЫВ

Тематика планлашдырылыв йыллагъа гёре берилген, онда темалагъа гёре сагъатлар гёрсетилген. Сагъатланы ва темаланы гезигин муаллим озюню къаравуна гёре алышдыры

№	Тема уроков Дарсны темасы	Часы сагъат	Дата	
			По плану	По факту
1.	Айтылар ва аталаны сёзлери. Мифлен гъакъында англав Устное народное творчество. Мифы кум.	1	2.09	2.09
2.	Къылыч ургъан. Эмен терек.Къанна къазакъ йырлар «Скала рассеченная шпагой». «Дуб». Казацкие песни.	1	9.09	9.09
3.	Айгъазини йыры. Абдулланы йыры. Песня Айгази. Песня Абдуллы.	1	16.09	16.09
4.	Таш улан . Ойлу йырлар. Легенды. «Каменный мальчик».	1	23.09	23.09
5.	Й.Къазакъ.Гетгенибеиз гёкше марал гюз эди «Осень голубая, как морал».	1	30.09	30.09
6.	Не билейим юз дынкъы бар ханланы.Гюемен,ваяя дослар,гюемен. «Как я мог предвидеть коварство ханов».	1	7.10	7.10
7.	Къ. Жамалдин. Оьлюп тирилген кююм «Как я воскрес».	1	14.10	14.10
8.	А.Акаев. Къалыкъ китап «Книга нравов»	1	21.10	21.10
9.	Яхшы къылыкъны баяны «Пояснение хорошего поведения»	1	28.10	28.10
10.	Яман къылыкъны баяны «Пояснение плохого поведения»	1	11.11	11.11

11.	А. Къапуров .Мени яшавум «Моя жизнь».	1	18.11	18.11
12.	А. Къапуров .Мени яшавум «Моя жизнь».	1	25.11	25.11
13.	З.Батырмурзаев. Танчолпан. Кериван гетди «На заре», «Караван ушёл»	1	2.12	2.12
14.	А.Салаватов. Къарачач «Карачач»	1	9.12	9.12
15.	А.Салаватов. Къарачач «Карачач»	1	16.12	16.12
16.	А.Гъажаматов. Мени халкъым. Къайырхан булакъ. «Мой народ». «Родник Каирхана».	1	23.12	23.12
17.	М-С. Ягъияев .Топурвкъ сёйлей «Земля говорит»	1	30.12	30.12
18.	М-С. Ягъияев .Топурвкъ сёйлей «Земля говорит»	1	13.01	13.01
19.	Б.Атаев. Сапун тавну арсланы «Лев сапун горы»	1	20.01	20.01
20.	Б.Атаев. Сапун тавну арсланы «Лев сапун горы»	1	27.01	
21.	К.Абуков Очакъда от сёнгюнче «Пока горит огонь»	1	3.02	
22.	К.Абуков Очакъда от сёнгюнче «Пока горит огонь»	1	10.02	
23.	М.Атабаев Урлангъан ажжал «Похищенная смерть»	1	17.02	
24.	Сюйрюжибин ва къарлыгъач «Комар и ласточка»	1	24.02	
25.	А.Жачаев. Мен къумукъман.бёрк бар сени башында. «Я-кумык».	1	3.03	
26.	Чиркей денгизни йыры «Песня Чиркейского моря»	1	10.03	
27.	Кл. дышда охув. Вн. кл. чтение. И. Казак стихи.	1	17.03	
28.	Б.Митаров. Билдиригиз дослагъа «Сообщите друзьям».	1	7.04	
29.	Р.Гъамзатов. Къурдашлыкъ гъакъда	1	14.04	

	ёммакъ «Сказка о дружбе».			
30.	А.Сайитов Бизге кѳонакъ болугъуз «Приходите, друзья»	1	21.04	
31.	Кадрия. Ананы оълую «Смерть матери»	1	28.04	
32.	Р.Рашитов Адамгъа макътав «Хвала человеку»	1	5.05	
33.	Къ.Мазаев. Периште.	1	12.05	
34.	Къ.Мазаев. Периште.	1	19.05	
35.	обобщение	1	26.05	